

ULUSLARARASI GÜVENLİK GÜNDEMİNİN YENİ AĞIRLIK MERKEZİ AFRİKA VE TÜRKİYE’NİN VİZYONU

DOÇ. DR. GÖKTUĞ SÖNMEZ

Güvenlik Çalışmaları Koordinatörü **ORSAM**

“

Afrika Birliğinin terörle mücadelede kısıtlı imkanları, bölgenin iç dinamiklerinin hem güvenlik bağlamında hem ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan oldukça kırılgan ve/ya zayıf yapısı ve bölgeye yapılacak dış yardımların örgütler tarafından kullanımının önüne geçilmesindeki zorluklar, bölgeye dair çizilebilecek iyimser tabloların da kısa ve orta vade adına önüne geçmektedir. Bölgede artan IŞİD hareketliliği ve Boko Haram’ın IŞİD’e biatının yanında eş-Şebab’ın varlığı ise el-Kaide’nin Mağrib el-Kaidesi ile birlikte sınır ötesi varlığının en önemli kollarından biri olarak görülmektedir.

”

Afrika, dünya genelinde çatışma alanları içerisinde yaşanan olay sayısı ve yoğunluğu açısından siyasal şiddetin en fazla görüldüğü bölgelerden biri olarak dikkat çekmektedir. Etnik gerilimlerden iç savaşırlara, terör olaylarından insan kaçırma vakalarına kadar bölge, kolonyal geçmişin de kalıcı etkileri neticesinde sıklıkla kendisini tekrarlayan bir şiddet sarmalını tecrübe etmektedir. Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED) verilerine göre, 2020 yılında siyasal şiddetin arttığı tek kıta olan Afrika'da, bir önceki yıla göre neredeyse %25'lik bir artışla 17 bin 200 farklı şiddet olayı kaydedilmiştir. Kuzey Afrika halen Arap Baharı sürecinin sancılarını yaşamaya devam ederken Sahraaltı Afrika'da terör örgütleri her geçen gün daha fazla alan

kazanmaktadır. Nitekim Institute for Economics and Peace (IEP) tarafından yıllık olarak yayımlanan Küresel Terörizm Endeksi'ne göre, 2019-2020 aralığında terörizmin en hızlı artış gösterdiği 10 ülkeden 7'si Sahraaltı Afrika'da bulunmaktadır. Küresel bazda terörist hareketliliğin en fazla arttığı 10 ülkeden 7'si bu bölgede yer almaktadır. 2018-2019 arasında terörizm kaynaklı ölümler %15,5 azalırken bölgede terörizm kaynaklı ölümler %67 oranında artış göstermiştir. Aynı endeksin verileri, dünyadaki etkin terör örgütlerinden birisi olarak IŞİD'in, Ortadoğu'da kaybettiği etkiyi Güney Asya'da ve daha çok Sahraaltı Afrika'da kazanmaya çalıştığına işaret etmektedir. Bu çerçevede Afrika kıtasının bir bütün olarak farklı biçimlerde şiddet olayları ve çatışma dinamikleriyle birlikte önümüzdeki on yıllarda küresel güvenlik gündeminin en önemli odak noktalarından birisi olacağını öngörmek mümkündür.

Afrika Birliğinin terörle mücadelede kısıtlı imkanları, bölgenin iç dinamiklerinin hem güvenlik bağlamında hem ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan oldukça kırılgan ve/ya zayıf yapısı ve bölgeye yapılacak dış yardımların örgütler tarafından kullanımının önüne geçilmesindeki zorluklar, bölgeye dair çizilebilecek iyimser tabloların da kısa ve orta vade adına önüne geçmektedir. Bölgede artan IŞİD hareketliliği ve Boko Haram'ın IŞİD'e biatının yanında eş-Şebab'ın varlığı ise el-Kaide'nin Mağrib el-Kaidesi ile birlikte sınır ötesi varlığının en önemli kollarından biri olarak görülmektedir. Bu noktada küresel ölçekte el-Kaide ve IŞİD'e bağlı yapıların birlikte bulunduğu her coğrafyada mevcut geçişkenlik potansiyeli yeniden hatırlanmalıdır. Afrika Birliği Banş Gücü'nün şu ana kadarki varlığı ve bireysel olarak ülkelerin mücadelelerinin de örgütleri Afrika'dan söküp atma konusunda yetersiz



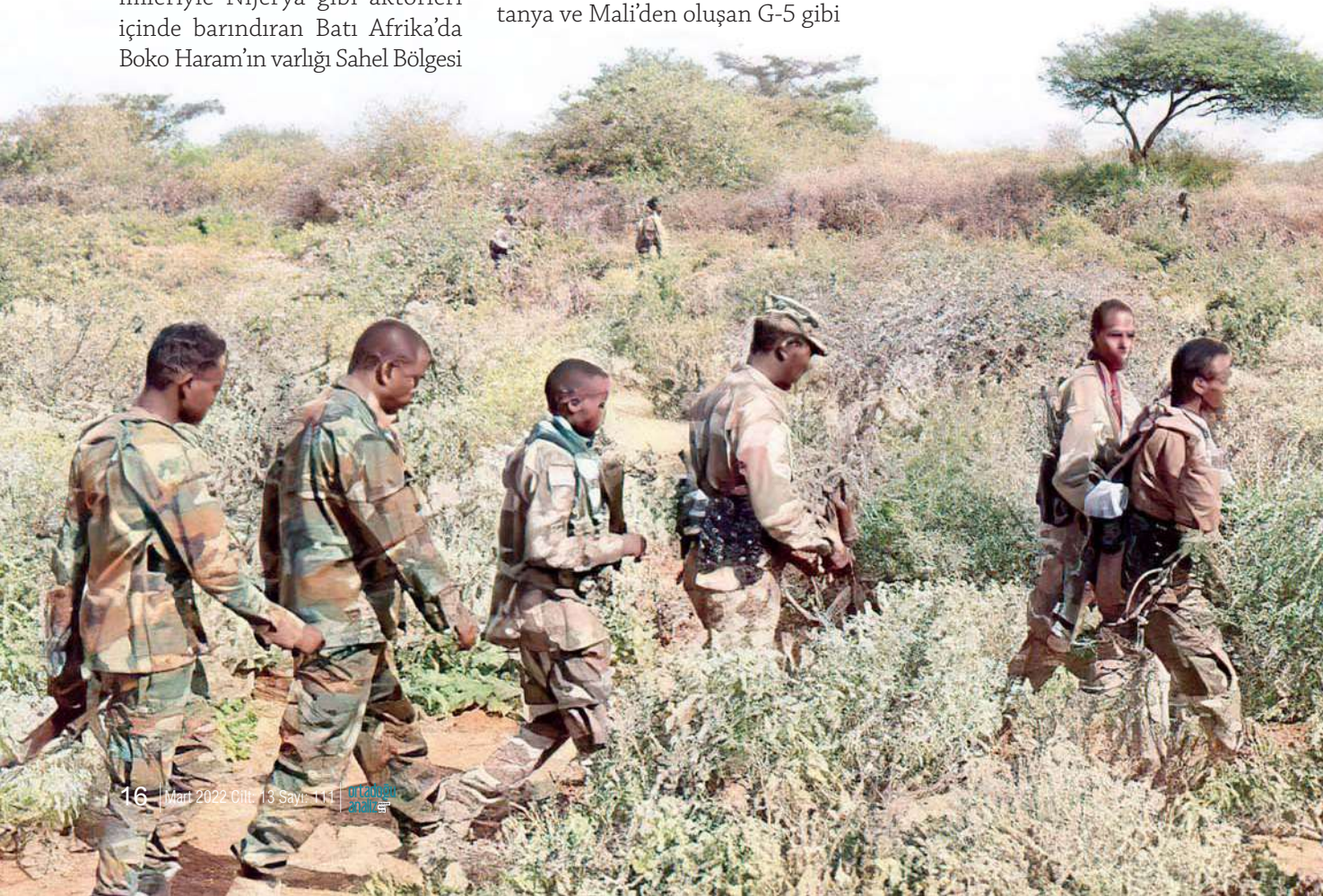
kalmış olması ve tekil olarak pek çok ülkenin bahsi geçen kapasite eksikliği böylesi aktörler için hem verimli bir arazi sunmakta hem de mevcut dinamiklerden faydalanmak adına farklı motivasyonlarla yola çıkabilecek illegal yapılanmaları teşvik etmekte ve zaman içerisinde beslemektedir. Batı Afrika'daki en etkin terör örgütü olarak Boko Haram, Çad Gölü Havzası ülkelerini etkilemeye, Fransa'nın sömürge ilişkilerine bağlı olarak başta askerî gerekçelerle bölgedeki varlığını meşrulaştırmaya ve bölgenin istikrarsızlığının en büyük aktörü olmaya devam etmektedir. 2020-30 döneminde Afrika kıtasının ortalama %5 büyümesi beklentileri olsa da bölgedeki terör örgütlerinin kıtanın gelişimini olumsuz etkileme potansiyeli her zaman mevcut görünmektedir. Doğal kaynakları ve güçlü ekonomileriyle Nijerya gibi aktörleri içinde barındıran Batı Afrika'da Boko Haram'ın varlığı Sahel Bölgesi

için en önemli güvenlik gündemi olarak değerlendirilmektedir.

Özellikle Irak ve Suriye'deki kayıplar sonrası, bölgenin bilhassa IŞİD açısından ağırlığın kaydığı ana merkeze dönüşme sürecinde olması, uluslararası oyuncuların da hem bölgeye giriş hem de bölgede varlıklarını artırmak için kullandıkları önemli argümanlardan biri haline gelmektedir. Özellikle Libya krizinde ve Suriye'nin kuzeyinde daha görünür hale gelen de Gaulle çizgisinden Fransa'nın NATO'nun askerî kanadından ayrılma sürecine, AB içi gerilimlerden Avrupa ordusu tartışmalarına ve bu kapsamda gerçekleştirilen askerî hamlelere kadar varlığını gösteren Fransa-ABD ve Fransa-AB gerilimi bölgedeki denklemin önemli bir boyutudur. Fransa, etkisini hem Burkina Faso, Çad, Nijer, Moritanya ve Mali'den oluşan G-5 gibi

bölgesel hamleler üzerinde başat dış güç pozisyonunu alarak hem AB'nin askerî unsurlarını kendi Afrika varlığını derinleştirmek için kullanma yoluyla artırmaya çalışmaktadır.

Çin'in bölgeye güvenlik bağlamında ve/ya terörle mücadele söylemi üzerinden gelmemesi, ülke için bir yandan daha keskin ve sert hamlelerle yayılmanın önünde bir engel oluşturur gibi gözükürken öte yandan hem yerelde daha kabul edilebilir hem de diğer aktörlerle daha az rekabetçi bir profille daha kalıcı ve derin bir etki yapma potansiyeli de taşımaktadır.



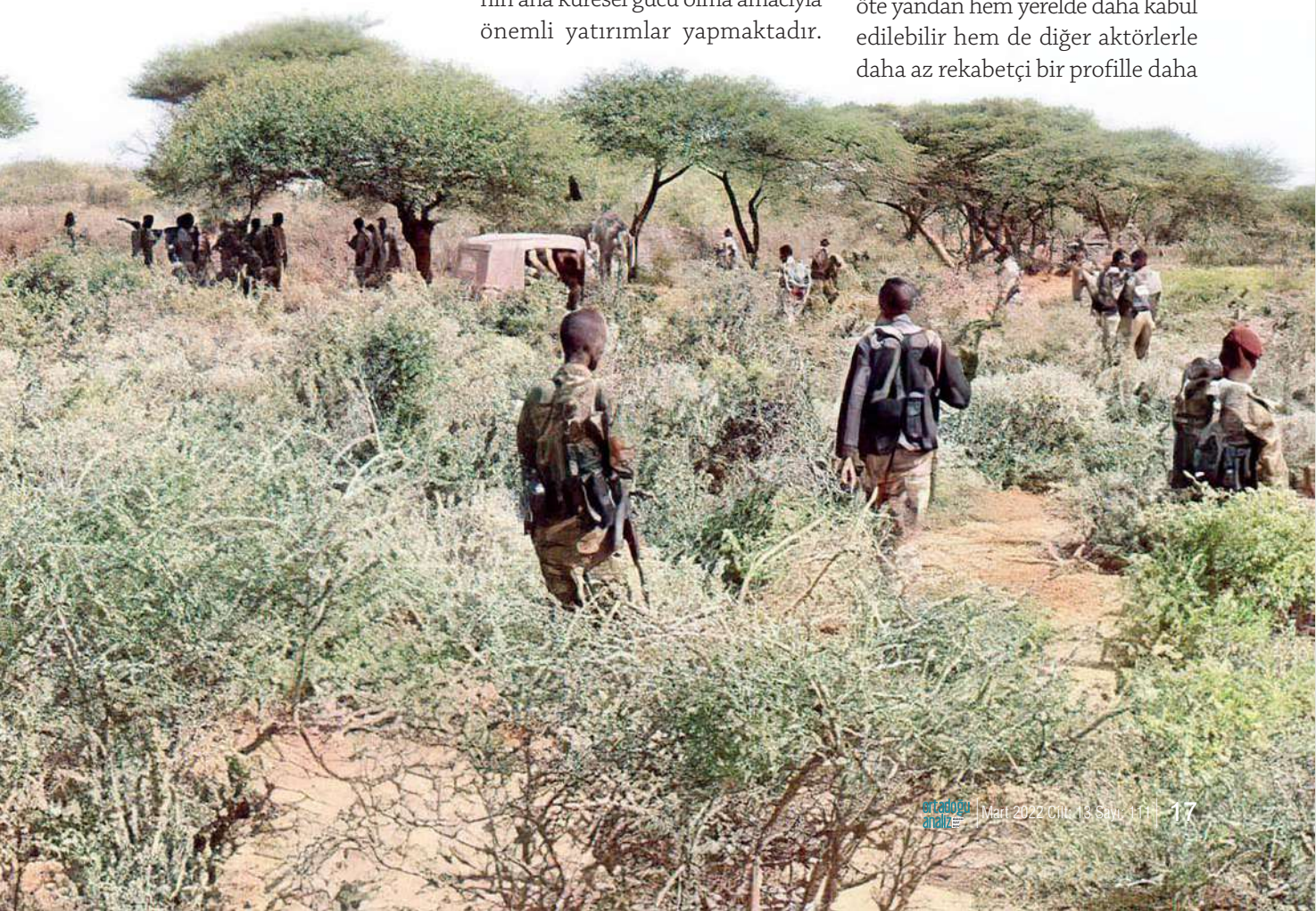
ULUSLARARASI AKTÖRLERİN TUTUMU

2018'de ABD Afrika Komutanlığı (U.S. Africa Command) AFRICOM Komutanı Thomas Waldhauser'in Afrika'da ABD'ye en büyük tehdidi Kaide ve IŞİD bağlantılı gruplardan geldiği açıklaması, 2017 sonlarında ABD'nin Somali'de 500 askerinin bulunması ve Donald Trump'ın seçimini takip eden yıl sonuna değin ülkede 30'dan fazla drone saldırısı gerçekleştirilmiş olması da bölgenin ABD tarafından ne denli öncelendiğinin ve bu çerçevede Somali'nin eş-Şebab'ın çıkış noktası ve ana faaliyet alanı olması dolayısıyla da ayrı bir öneme sahip olduğunun göstergesidir. Halihazırda ABD'nin 6 ila 7 bin mevcutlu askerî varlığı, bölgede terörle mücadele operasyonlarına aktif desteği

ve Agadiz-Nijer'de kurduğu, 800'den fazla ABD askerine de ev sahipliği yapan 110 milyon dolarlık drone tesisi de bu kapsamda dikkate alınmalıdır ki önümüzdeki yılın en önemli ABD dış politika gündemlerinden birinin ülkenin Afrika'daki varlığını artırması olabileceği değerlendirilmektedir. ABD'nin AMISOM'a (Somali Afrika Misyonu) artan ilgisi ve yapıyı ABD kaynaklarına yaslanır hâle getirme hamlesi Trump döneminde Fransa'nın G-5 hamlesine karşı bir hamle olarak da görülebilir.

Çin, ticaretle girdiği kıtada kendi mütakabiliyet ve uyum söylemiyle örtüşür biçimde şimdilik sert gücü sahadan mümkün mertebe uzakta tutarken şirketlerinden yatırıma, hızla artan sosyal bağlardan Konfüçyus Enstitülerine kadar bölgenin ana küresel gücü olma amacıyla önemli yatırımlar yapmaktadır.

Her ne kadar hegemonluğu tanımlayan bileşenlerin önemli bölümünden uzak ve pek çoğuna erişimi kendisini dizayn etme biçimi dolayısıyla mümkün görünmese de birincil "Challenger (Meydan Okuyucu)" olarak değerlendirilen Çin'in ve takip eden güçlerin hegemonu verebileceği her zarar sistemde sarsıntıya sebep olma potansiyeli taşımaktadır ve bu güçlerin hegemonyaya dönüşüp dönüşmeyeceği bir başka tartışma konusu olsa dahi böylesi bir amaçla atacakları her adım, sistemsel sarsıntıları sebebiyle farklı ölçeklerdeki pek çok gücü ilgilendirecektir. Çin'in bölgeye güvenlik bağlamında ve/ya terörle mücadele söylemi üzerinden gelmemesi, ülke için bir yandan daha keskin ve sert hamlelerle yayılmanın önünde bir engel oluşturur gibi gözükürken öte yandan hem yerelde daha kabul edilebilir hem de diğer aktörlerle daha az rekabetçi bir profille daha





kalıcı ve derin bir etki yapma potansiyeli de taşımaktadır.

Öte yandan, terörizm tehdidinin büyümesiyle birlikte Fransız önderliğinde bölgede bulunan 15.000 kişilik Birleşmiş Milletler (BM) askeri misyonuna İngiltere'nin Mali'ye gönderdiği 300 taze kuvvetle desteğini artırması da hem kıtadaki uluslararası dengeler hem de aktörlerin tehdide verdiği önemin arttığına bir diğer göstergesi olarak ele alınabilir. Aynı zamanda bu hamle Brexit sonrası Avrupa Birliği (AB)-İngiltere ilişkilerinde özellikle İngiltere-Fransa bağlamında sinyalleri alınmaya başlanan gerilimin derinleşebileceği bir diğer alan olarak Afrika'nın ve özellikle Sahel bölgesinin öne çıkmasının muhtemel olduğunu da göstermektedir. İngiltere'nin Brexit sonrası kendi bireysel-küresel ağırlığının altını çizerek hamleleri artıracığı bir dönemde Afrika'nın bu amaca hizmet edecek en önemli coğrafyalardan biri olması hem bu atmosferde kaçınılmaz hem de böylesi bir stratejide öncelikle eski sömürge coğ-

rafyalara yönelme ihtimalinin ağırlığı ve bunun nispeten düşük sosyal ve ekonomik maliyeti, Afrika'ya yönelişte İngiltere için önemli bir tercih sebebi olacaktır.

TÜRKİYE'NİN AKTİVİZMİ VE OYUN DEĞİŞTİRİCİ POTANSİYELİ

Türkiye, bölgede savunma sanayi satışları ve küresel askeri ve diplomatik projeksiyonunu önlemektedir. Bu ülkeler içerisinde, bölgeyle tarihsel ve sosyolojik bağ-

larının gücüyle öne çıkan Türkiye'nin hem yardım hem destek politikaları hem de siyasi figürlerinin bölgede gördüğü ilgi ülkenin istisnai rolünün altını çizmekte, kimi zaman Libya örneğinde olduğu gibi Sahra ötesinde de gücünün küresel ve nükleer aktörlerle kolayca rekabet edebilir hâle taşınmasına imkan sağlamakta, gücü üzerinde oldukça hayati bir çarpan etkisi yapmaktadır. İşte bu nedenle özellikle bölgedeki ve özel olarak Somali'deki Türk askeri varlığını da hedef alan eş-Şebab saldırıları





tesadüfî görülmemektedir. Türkiye'nin ülkedeki üssü TURKSOM'da Somali polisi özel harekâtçıların eğitimi ve aynı birimin Foça Jandarma Komando Okulunda da eğitim alması bu anlamda gözden kaçmamalıdır. Türkiye'nin bölgeye yatırımlar, altyapıda iyileştirmelere sunduğu katkı, güvenlik güçlerinin eğitimi ve halklar arasındaki yakınlaşmanın her biri, ülkede eş-Şebab başta olmak üzere güç dalgalanmalarından faydalanmak isteyen kriminal yapıların öfkelerini çekmektedir ve bunu açıktan dile getiren yapıların operasyonlarda da sıkça iş birliğine gittiği tahmin edilmektedir.

“

Türkiye açısından bölge, kültürel ve tarihî bağları olan ve 2000'lerin başından bu yana hem savunma sanayinin büyüme rotalarından birini teşkil eden hem de askerî varlığı bulunan bir yapı arz etmektedir.

”

Türkiye, aynı zamanda, bölgede deniz haydutluğu ve terörle mü-

cadele bağlamında deniz kuvvetleri unsurlarının bulunmasına yönelik tezkereyi de Ocak 2020 itibarıyla yeniden uzatmıştır. AMISOM'un ülkeden 2020 sonunda çekilme takvimi ve sorumluluğun 20 bin civarı mevcuda sahip Somali Ordusuna bırakılması da özellikle 2021 ile birlikte bölgede çerçevesi çizilen hareketliliği artırmasının güçlü bir ihtimal olduğunu göstermekte ve Türkiye'nin hem Somali polisine hem de Somali Ordusunun neredeyse üçte birine verdiği eğitimin de bu çerçevede önemini altını çizmektedir. Bu kapsamda geliştirilen “Girişimci ve İnsani Dış Politika” konseptinin çıktılarının Afrika bağlamında da yansımaları gözlemlenmektedir. Esasen Türkiye'nin 2005'te Afrika Birliğine gözlemci üye kabul edilmesi sonrasında 2008'de kurulan Stratejik Ortaklık ile gelişen “Afrika Açılım Politikası” ve 2013'ten itibaren uygulanan “Afrika Ortaklık Politikası”, Türkiye'nin Afrika kıtasındaki varlığı açısından kritik dönüm noktaları olmuştur. Gelişen ilişkiler, Türkiye'nin bölgedeki diplomatik varlığının da genişlemesini beraberinde getirmiş, 2009'dan

önce Afrika'nın sadece 12 ülkesinde büyükelçiliği bulunan Türkiye'nin, kıtadaki büyükelçilik sayısı 43'e yükselmiştir.

Türkiye açısından bölge, kültürel ve tarihî bağları olan ve 2000'lerin başından bu yana hem savunma sanayinin büyüme rotalarından birini teşkil eden hem de askerî varlığı bulunan bir yapı arz etmektedir. Özellikle Körfez krizi sonrası kendisine karşı oluşturulan ittifaka karşı coğrafi olarak önemli bir konumda bulunan bölgede kendi varlığını ve menfaatlerini savunmak maksatlı daha derin angajman gerekli hâle gelmiştir. Krizin yumuşaması ve bu bloklaşmanın kırılması durumunda dahi ilişkilerin tam olarak onarımı mümkün olsa bile bu noktaya gelinene kadar bölgenin de ana gerilim noktalarından biri olarak kalması olasıdır. Bunun ötesinde Türkiye'nin tecrübesi ve hâlihazırdaki varlığıyla bölgedeki terörle mücadeleyi küresel ve ivedi biçimde öncül olarak şekillendirmesi hem bölge istikrarı ve Türkiye'nin varlığı hem de terör üzerinden bölgede kendi dizaynlarını gerçekleştirmeyi deneyebilecek aktörlerin bu hamlelerini boşa çıkarmak açısından Türkiye'nin dış politika vizyonundaki genişlemenin kalıcı hâle gelmesi açısından hayati öneme sahiptir.

Sonuç olarak bölgede terör örgütlerinin artan hareketliliğinin bölgeye vereceği kısa, orta ve uzun vadeli zararların önlenmesi ve uluslararası rekabetin bölgedeki güvenlik dinamiklerini daha fazla sarsmasının önüne geçilmesi için sahanın yakından takibi gerekmektedir. ■